

І.О.Кормакова,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

МАСШТАБИ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК У КРАЇНАХ, ЩО ПРИЙМАЮТЬ

У статті визначено масштаби діяльності ТНК, виражені в їхній кількісній присутності на ринках приймаючих країн, обсягами операцій здійснених на іноземних ринках на прикладі окремих країн та компаній, а також вказано мотиви діяльності ТНК по країнах світу в цілому.

The author defines the scales of TNC's operations expressed through their quantitative presence in the markets of accepting countries, volumes of operations performed on foreign markets taking selected countries and companies as examples and specifies motives of TNC activities per country in the whole world.

Сьогодні світ опинився на порозі нового переділу, але не військово-політичного, а економічного, де головними гравцями будуть уже не держави і навіть не блоки країн, а головні ТНК найбільших промислово розвинених держав. Ставками ж є нові ринки, технології та надприбутки. Саме ТНК – основний структурний елемент економіки більшості країн, провідна сила їх розвитку та підвищення ефективності.

Вплив і масштаби діяльності ТНК опосередковано виражені зростанням їхньої кількості за **30** років майже на порядок: на початку **70-х** років налічувалось близько **7** тисяч, на початок **2000-х** років – понад **65** тис. ТНК. До сфери їхньої діяльності залучено близько **850** тис. дочірніх компаній і відділень за кордоном. Зараз у світі діє вже понад **79** тис. ТНК, що мають понад **790** тис. філій за кордоном, а також потужну мережу місцевих фірм і компаній, які є партнерами ТНК на тих чи інших ринках (рис. 1). Сукупні активи іноземних філій ТНК вже досягли величезної суми в **30,4** трлн. дол. США. Обсяг міжнародного виробництва, який визначається як обсяг продажів іноземних філій ТНК, становить уже **17,6** трлн. дол., а загальний обсяг їх експорту – **3,1** трлн. дол. [6].

На сьогодні ТНК контролюють понад **50%** світового промислового виробництва. На ТНК припадає **70%** світової торгівлі, причому **40%** цієї торгівлі відбувається усередині ТНК, тобто вони відбуваються не за ринковими цінами, а за так званими трансфертними цінами, які формуються не під тиском ринку, а під довгостроковою політикою материнської корпорації. На їхніх підприємствах налічується близько **75** млн. працівників, які щороку виготовляють продукцію на суму

понад 6 трлн. дол. Незважаючи на те, що до 2/3 обсягу виробництва припадає на країни розміщення філій, все ж найбільші вигоди результати фінансово-господарської діяльності ТНК приносять країнам базування доменів. А доменами майже всіх найбільших ТНК є такі постіндустріальні держави, як США, Японія, Німеччина, Франція, Іспанія, Голландія та деякі інші країни ОЕСР. Кількість батьківських компаній та іноземних філій у цих країнах зображено у табл. 1. При цьому на територіях промислово розвинутих держав розміщено понад 80% материнських компаній і близько 33% філій іноземних доменів, у країнах, які розвиваються, відповідно, 19,5% і майже 50% у постсоціалістичних – близько 0,5% і 17%. Нині спостерігається зростаюче включення у процес транснаціоналізації компаній із країн, що розвиваються, а також із країн Центральної та Східної Європи (тобто країн, які здійснили перехід до ринкової економіки) [1, с. 68].

Обсяг товарно-грошового обороту ТНК не рідко перевищує ВВП декількох країн разом узятих. Наприклад, річний товарно-грошовий оборот американської “General Motors” перевищує вартісні еквіваленти ВВП Норвегії та Фінляндії. У деяких державах кількість філій ТНК перевищує кількість дипломатичних посольств і представництв з країн базування доменів, а чисельність службовців і членів їх сімей, добробут яких залежить від діяльності тільки однієї ТНК, наближається до чисельності населення таких держав, як Словаччина та Македонія.

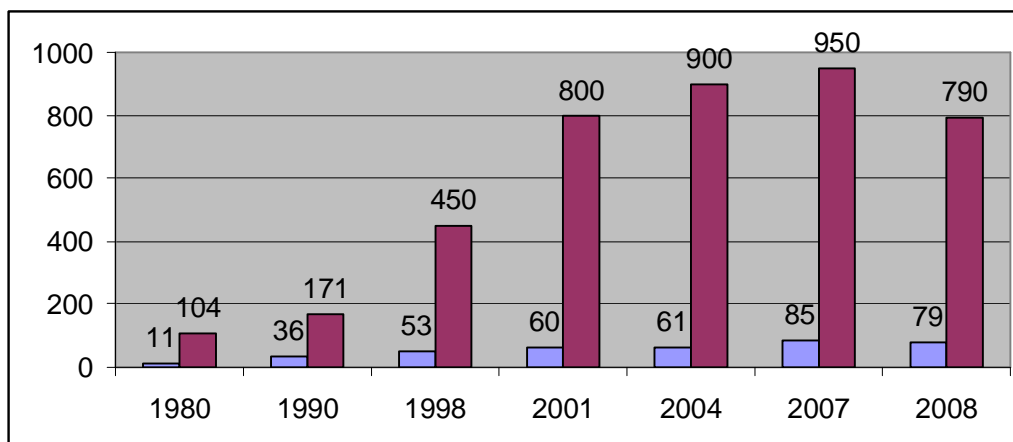

Рис. 1 Динаміка кількості ТНК та їхніх закордонних підрозділів згідно з даними ЮНКТАД

Ядро світогосподарської системи складають близько **500** ТНК, загальний обсяг активів оцінюється приблизно в **9** трлн. дол. У розвинутих країнах вони є в кожній галузі, до того ж ТНК контролюють до **80%** усіх патентів і ліцензій на техніку, технології та “ноу-хау” та майже **90%** прямих зарубіжних інвестицій. Сумарні валютні резерви ТНК є у декілька разів більшими, ніж резерви усіх національних банків, разом узяті. Низка ТНК (наприклад, “General Motors”, “Exxon Mobil Corporation”, “General Electric”, “Ford”, “Royal Dutch / Shell”) розпоряджаються коштами, що перевищують національний дохід багатьох незалежних держав, а характер міжнародних операцій ставить їх практично поза контролем будь-яких національних органів влади.

Таблиця 1

Розподіл транснаціональних корпорацій і їхніх закордонних філій по групах країн [4, 5]

Країни	Кількість батьківських компаній у регіоні/країна	Кількість розміщених у регіоні/країні іноземних філій
Розвинуті країни	55432	362053
США	2418	24607
Німеччина	5851	9029
Франція	1267	10713
Швейцарія	4506	5359
Країни, що розвиваються	21745	410994
Китай	3475	281024
Республіка Корея	7460	18376
Сінгапур	...	14052
Бразилія	1225	3302
Мексика	...	25708
Країни Європи	44588	317305
Угорщина	...	26793
Росія	...	1176
Весь світ	79000	790000

У сфері управління ТНК перебуває близько **90%** світової пшениці, кави, кукурудзи, лісоматеріалів, тютюну, джуту та залізної руди, **85%** - міді та бокситів, **80%** - чаю та олова, **75%** - сирової нафти, натурального каучуку і бананів. ТНК діють у високотехнологічних галузях, які вимагають величезних інвестицій та висококваліфікованого персоналу, - машинобудуванні, нафтовій і хімічній промисловості, електроніці та комунікаціях. Вони продають **79%** продукції машинобудування, **80%** - електроніки, **95%** - фармацевтики. На ринку цивільних літаків (обсяг якого оцінюється приблизно

в 1 трлн. дол., а випуск у 16 тис. машин на рік) панують, в основному, дві компанії – європейська “Airbus Industry” та американська “Boeing”, які контролюють відповідно 35% і 65% світового ринку [1, с.69].

Більшість держав, зацікавлених в іноземних інвестиціях, стимулюють їх залучення за допомогою ТНК, які порівняно добиваються пільгових режимів функціонування у вигляді зниження податків і мита, надання урядових гарантій тощо. Сьогодні прямі та портфельні інвестиції ТНК відіграють більшу роль, ніж державні позики і кредити. Найбільш значущими серед них є ПІІ. Причиною іноземного інвестування в економіку країни розміщення філій не рідко виступає інтерес до природних ресурсів приймаючих країн, за якими стоїть прагнення забезпечити гарантоване постачання своїм підприємствам сировини. За рахунок інвестицій ТНК США, наприклад, одержують усі імпортні фосфати, мідь і олово, марганцеву та залізну руду, Японія – боксити, нікель і мідну руду. Відзначимо, якими мотивами керуються ТНК при виборі тієї чи іншої країни (рис. 2)

Сучасні відмінності МПП виявляються у переміщенні промислових підприємств з високо розвинених країн до країн “третього світу”, у специфіці фінансових механізмів розподілу виробничих операцій та спеціалізації між окремими компаніями та країнами, у способах поширення технологічних інновацій та інструментах, які регулюють міграцію робочої сили. Взаємопов'язаний розвиток виробництва і міжнародної торгівлі привів до появи специфічної глобальної виробничої системи, що визначає світові потоки капіталу, які на межі ХХ-ХХІ ст. досягли колосальних розмірів.

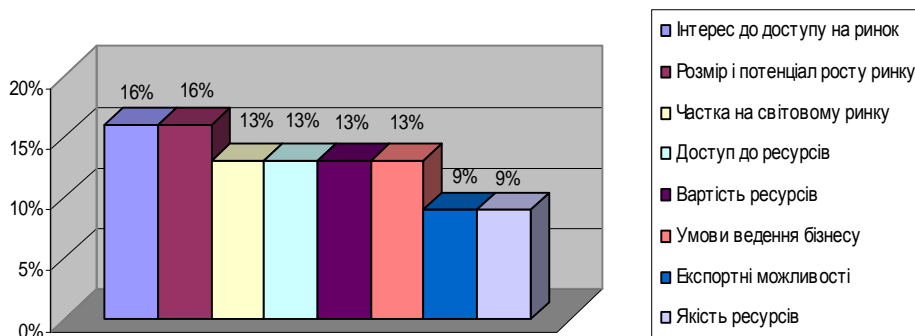

Рис 2. Мотиви здійснення закордонної діяльності ТНК по країнах світу в цілому [5]

У 80-90 роках відбулася структурна перебудова економіки, що привела до зміни структури конкуренції та технологічної реструктуризації. Внаслідок цього на початку XXI ст. з'явилися такі нові галузі економіки, як мікроелектроніка, інформаційна індустрія та розробка нових синтетичних матеріалів. Усі ці нові галузі перебувають під контролем основних учасників процесу глобалізації – ТНК. У сфері виробничої діяльності процес глобалізації виступає як інтернаціоналізація виробництва, розширення діяльності ТНК. У структурі світового виробництва слід відзначити переважне зростання капіталовкладень до сфери послуг. Зокрема, за оцінками експертів, у середині 90-х років понад 50% ПІ найбільших ТНК направлялися до цієї сфери (включаючи ННДКР і маркетингові дослідження).

На Україні розміри іноземних інвестицій від ТНК на сьогодні незначні, і в основному вони вкладені у виробництво для задоволення потреб внутрішнього ринку, власного споживання, а не в експортоорієнтовані галузі. Такий висновок можна зробити, лише побіжно поглянувши на список глобальних брендів, представлених на вітчизняному ринку. **Coca-Cola** і **Samsung**, **Toyota** і **Nestle**, **Nokia** і **Metro**, **Hewlett-Packard**, **British American Tobacco** та інші ТНК орієнтуються на споживчий попит. Великих промислових концернів, таких як, приміром, **Westinghouse**, **ExxonMobil** або **General Electric**, на українському ринку немає. Виняток – **Mittal Steel**, для якої її український актив – Криворіжсталь – проміжна, а не кінцева ланка виробничого ланцюга [2, с.27].

У постіндустріальних державах (США, Японії, Канаді, країнах ЄС та деяких інших країнах ОЕСР) розташовані так звані “корпоративні центри”, звідки здійснюється керівництво ТНК на всій планеті і де приймаються рішення про те, куди і в яких обсягах вкладати капітал, що надходить у вигляді прибутку з усього світу. Крім корпоративних існують і наукові центри, які перебувають у сфері управління ТНК і в яких розробляються нові технології та ведуться фундаментальні наукові дослідження. Адже саме володіння новітніми технологіями поряд із володінням значною частиною транснаціонального капіталу визначає місце ТНК у світовому господарстві. Дослідні центри ТНК розміщуються в багатьох

країнах, де для цього є кваліфіковані кадри та інші необхідні умови. Усього створено понад 100 таких центрів, у тому числі такими компаніями, як Microsoft, Motorola, GM, GE, JVC, Sumsung, IBM, Intel, Du Point, P&J, Ericsson, Nokia, Panasonic, Mitsubisi, AT&T, Siemens.

Слід зауважити, що ТНК промислово розвинених, а також нових індустріальних держав є основою їх економіки, а у країнах “третього світу” ПІІ ТНК сприяють: а) перетворенню цих країн з експортерів сировини на продавців готової продукції; б) адаптації нових виробничих технологій; в) прискоренню інноваційних процесів; г) зростанню зайнятості населення.

Сьогодні базами для розміщення транснаціонального капіталу виступають не тільки окремі держави, але й великі мегаполіси – Нью-Йорк, Лондон, Цюрих, Токіо, Гонконг, Франкфурт та ін., багато з яких за масштабами економічної діяльності перевершують середні держави. Наприклад, Токіо виробляє і надає удвічі більше товарів і послуг, ніж Бразилія. Тому великі міста також стають економічною та політичною силою, яка розміщує на своїй території управлінські структури ТНК у пошуках активного співробітництва з ними. Це стало новою тенденцією у розвитку світової економіки.

Важливим союзником транснаціонального капіталу залишаються зони спеціального фінансового режиму – офшори, через які проводиться будь-яка транснаціональна фінансова схема. Офшори слугують найважливішою ланкою у внутрікорпоративних розрахунках ТНК, які використовують для цього внутрішні трансфертні ціни.

Отже, економічне значення транснаціональних корпорацій настільки велике, що в історично доступному для огляду часі вони залишаються одним з важливих факторів посилення впливу промислово розвинених країн на багато регіонів світу. Звідси випливає очевидний висновок, що турбота про перетворення провідних вітчизняних корпорацій у транснаціональні стала усвідомленою метою зовнішньої політики держав, які прагнуть до збільшення свого впливу в міжнародному масштабі.

Список використаних джерел:

1. Даміров Я. ТНК як фактор включення національних господарств до світової

економіки // Економіка України. – 2007. – №5. – С.67.

2. Дубогриз Є. Війна кошків // Галицькі контракти. – 2006. – №14. – С.35.

3. Транснаціональні корпорації: навчальний посібник / В.Рокоча, О.Плотніков, В.Новицький та ін. – К.: Таксон, 2001. – 304 с.

4. [Електронний ресурс]. – Доступ. – <http://earthtrends.wri.org/>.

5. [Електронний ресурс]. – Доступ. – http://www.rusnauka.com/NNM_2006/Economics/97.doc.htm.

6. UNCTAD. World investment report 2004: The shift towards services. – New York and Geneva: United Nations, 2004.